

De Meinweg: hotspot voor hooiwagens

Hay Wijnhoven, Groesbeeksedwardsweg 300, 6521 DW Nijmegen, e-mail: hayw@xs4all.nl

Jinze Noordijk, EIS-Nederland, Postbus 9517, 2300 RA Leiden, e-mail: jinze.noordijk@naturalis.nl

Het Nationaal Park De Meinweg is in het kader van de 1000-soortendag in 2011 en 2012 verscheidene keren onderzocht op het voorkomen van hooiwagens. Vóór die tijd was slechts een handvol waarnemingen uit het gebied bekend. Al snel werd duidelijk dat de Meinweg een bijzonder gebied is met een grote diversiteit aan hooiwagens, waaronder een relatief groot aantal minder algemene soorten. Het gebied ligt geografisch strategisch: het vormt een belangrijke schakel tussen Zuid-Limburg enerzijds en de Maasduinen en het stuwwallengebied van Noord-Limburg/Nijmegen anderzijds. Dit zijn allemaal gebieden waar verschillende zeldzame hooiwagensoorten leven. Bovendien verbindt de Meinweg ons land met het achterland Duitsland, waar meerdere soorten hooiwagens voorkomen die hun areaal nu in westelijke richting uitbreiden (BLICK & KOMPOSCH, 2004).

HOOIWAGENS VAN DE MEINWEG

De gegevens van inventarisaties uitgevoerd in de Meinweg in 2011 en 2012 zijn samengevoegd door leden van de werkgroep hooiwagens van EIS-Nederland (Leiden). Deze staan weergegeven in tabel 1. Het gros van de waarnemingen werd gedaan door zogenaamde zicht-waarnemingen, waarbij in het veld geschikte minibiotopen werden gezocht en bekeken op het voorkomen van hooiwagens. Daarnaast werden strooiselmonsters gezeefd en is er veel geklopt en gesleept. Op deze manier konden maar liefst 21 soorten worden gevonden.

TABEL 1

De gevonden hooiwagens van Nationaal Park De Meinweg in 2011 en 2012. Status volgens WUJNHOVEN (2009).

BIOTOPEN

Veel hooiwagensoorten zijn niet strikt gebonden aan een biotoop, maar eerder aan een vochtigheidsregiem, bodemtype of bepaalde regio in Nederland. Een strikte indeling in biotopen voor de soorten van de Meinweg is dan ook niet mogelijk. Hieronder worden de soorten die typisch zijn voor de verschillende gebieden besproken.

De heidevelden in de Meinweg zijn het armst. Dat komt omdat vrijwel alle hooiwagensoorten slecht bestand zijn tegen uitdroging en dus met name in vochtige biotopen voorkomen. Op heidevelden is *Phalangium opilio* [figuur 1] dominant, een soort die in droge, open gebieden voorkomt, zelfs in stuifzanden. Sluit de struikheidevegetatie zich of is er sprake van wat strooiselopbouw, dan is *Paroligolophus agrestis* meteen talrijk aanwezig en kunnen ook *Rilaena triangularis* en *Oligolophus tridens* aangetroffen worden.

De droge naaldbossen herbergen ook al deze soorten, en daarnaast zijn *Oligolophus hanseni*, *Nemastoma lugubre*, *Mitostoma chrysomelas* en *Platybunus pinetorum* typisch.

Ruigtes worden met name bevolkt door *Leiobunum rotundum* [figuur 2], *Leiobunum blackwalli*, *Opilio canestrinii* en *Dicranopalpus ramosus*. Als dit type vegetatie grenst aan bos, komen ook alle bossoorten in de strooisellaag van die ruigtes voor.

De best onderzochte en soortenrijkste terreindelen betreffen vochtige bossen en beekdalen zuidelijk van de spoorlijn tussen Vlodrop-Station en de Duitse grens. Hier komen alle bovengenoemde soor-

Soortnaam	Opmerkingen
<i>Nemastoma bimaculatum</i>	Vrij zeldzaam, komt vooral voor in Zuid-Limburg, minder ten zuiden van de rivieren en schaars erboven
<i>Nemastoma lugubre</i>	Algemeen in heel Nederland op zand- en veengronden
<i>Nemastoma dentigerum</i>	Vrij algemeen, vooral op kleigronden
<i>Paranemastoma quadripunctatum</i>	Zeldzaam, in Zuid-Limburg ten oosten van de Maas en bij Winterswijk
<i>Mitostoma chrysomelas</i>	Vrij algemeen in heel Nederland
<i>Trogulus closanicus</i>	Zeldzaam, in Zuid-Limburg ten oosten van de Maas, bij Winterswijk en Nijmegen
<i>Anelasmaocephalus cambridgei</i>	Zeldzaam, in Zuid-Limburg ten oosten van de Maas, bij Winterswijk en Nijmegen
<i>Phalangium opilio</i>	Zeer algemeen in heel Nederland
<i>Opilio canestrinii</i>	Zeer algemeen in heel Nederland, ingeburgerd vanaf 1991
<i>Platybunus pinetorum</i>	Vrij zeldzaam, naar noorden oprukkend vanaf 1998
<i>Rilaena triangularis</i>	Zeer algemeen in heel Nederland
<i>Lophopilus palpinalis</i>	Algemeen in heel Nederland
<i>Oligolophus tridens</i>	Zeer algemeen in heel Nederland
<i>Oligolophus hanseni</i>	Algemeen in heel Nederland
<i>Paroligolophus agrestis</i>	Zeer algemeen in heel Nederland
<i>Lacinius ephippiatus</i>	Algemeen in heel Nederland
<i>Mitopus morio</i>	Algemeen in heel Nederland
<i>Dicranopalpus ramosus</i>	Zeer algemeen in heel Nederland, ingeburgerd vanaf 1993
<i>Homalenotus quadridentatus</i>	Vrij zeldzaam, in Zuid-Limburg wel zeer algemeen, zeldzaam in Zeeland, Midden-Limburg en Noord-Brabant
<i>Leiobunum rotundum</i>	Zeer algemeen in heel Nederland
<i>Leiobunum blackwalli</i>	Zeer algemeen in heel Nederland

FIGUUR 1

Phalangium opilio, de hooiwagensoort van heideterreinen (foto: Jinze Noordijk).

ten voor. In aanvulling daarop is *Mitopus morio* -een uitgesproken soort van dit type bos- evenals de in Nederland vrij zeldzame *Nemastoma bimaculatum* in dit gebied aangetroffen. In deze relatief vochtige habitats van de Meinweg zijn bovendien de zeldzame *Paranemastoma quadripunctatum* [figuur 3], *Trogulus closanicus* [figuur 4] en *Anelasmacephalus cambridgei* aanwezig. Overigens staat *Trogulus closanicus* in de hooiwagentabel (WIJNHOVEN, 2009) onder de naam *Trogulus nepaeformis* s.l. vermeld, een complex van lastig te onderscheiden soorten. Recente determinaties wijzen erop dat het merendeel van de Nederlandse collectie-exemplaren waarschijnlijk tot *Trogulus closanicus* behoort en dat de 'echte' *Trogulus nepaeformis* niet inheems is. De *Trogulus*-soor-

FIGUUR 2

Een mannetje (boven) en vrouwtje van *Leiobunum rotundum* op een boomstam (foto: Jan van Duinen).

ten leven in de strooisellaag, waar zij jacht maken op huisjesslakken. Ze hebben daarom kalkrijke en vrij constant vochtige bossen nodig.

Dat geldt ook voor *Anelasmacephalus cambridgei*, die tot dezelfde familie van de kaphooiwagens behoort. Deze soort is vrijwel onmogelijk op zicht te inventariseren omdat de diertjes heel klein zijn (ongeveer 3 mm lang) en met strooisel- en bodemdeeltjes bedekt zijn. Het uitsorteren van strooiselmonsters is een geschikte manier om de soort te vinden.

De vondst van *Homalenotus quadridentatus* [figuur 5] is ook vermeldenswaardig; het betreft een nieuwe vindplaats ten noorden van Zuid-Limburg (het belangrijkste bolwerk van deze soort in ons land). Recent is de

FIGUUR 3

Paranemastoma quadripunctatum is een zeldzame soort in Nederland en alleen bekend van Zuid- en Midden-Limburg en Winterswijk (foto: Jinze Noordijk).

FIGUUR 4

Trogulus closanicus behoort tot de kaphooiwagens. Deze soorten hebben een gedrongen en platte lichaamsbouw (foto: Jinze Noordijk).

FIGUUR 5

Homalenotus quadripunctatus komt alleen in het zuiden van Nederland voor. De soort leeft in strooisel en bodem en is perfect gecamoufleerd (foto: Jan van Duinen).

soort voor het eerst in Duitsland gevonden (bij Aken) en zeer waarschijnlijk is *Homalenotus quadripunctatus* ook aanwezig aan de Duitse kant van het Meinweggebied. Net als *Trogulus* is *Homalenotus* een bewoner van de strooisellaag in kalkrijke habitats. In ons land ligt de noordelijke areaalgrens van deze soort (beneden de grote rivieren).

Van *Platybunus pinetorum* zijn meerdere exemplaren verzameld op de derde ontdekte vindplaats voor Limburg. Ook de eerste Limburgse vondst stamt van de Meinweg (in 2009 door Jack Windig). Deze in ons land snel oprukkende soort (WIJNHOVEN & NOORDIJK, 2011) is nu van drie kilometerhokken in de provincie bekend.

CONCLUSIE

In Nederland zijn momenteel 32 soorten hooiwagens gevonden: 30 staan vermeld in WIJNHOVEN (2009) en er zijn twee soorten waarvoor publicaties in voorbereiding zijn. In de Meinweg werden 21 soorten gevonden, oftewel tweederde van de inheemse fauna. Hiermee mag de Meinweg als zeer rijk worden gekarakteriseerd. Ter vergelijking: de 1000-soortendag in 2010 vond plaats in Boswachterij Staphorst en leverde 14 soorten hooiwagens op (NOORDIJK *et al.*, 2011). Dit komt voornamelijk doordat deze boswachterij veel noordelijker gesitueerd is (net buiten de arealen van een aantal soorten) en geheel op pleistocene zandgronden ligt.

Maar hiermee is de kous voor de Meinweg nog niet af. Naar alle waarschijnlijkheid kunnen er zeker twee, misschien wel drie soorten aan de lijst worden toegevoegd. *Opilio saxatilis* is een zeer algemene soort, die momenteel van net buiten het park bekend is (Posterbos bij Posterholt); ze komt ongetwijfeld in de open graslanden bij het bezoekerscentrum en elders in het terrein voor. De warmte-

minnende *Odiellus spinosus* leeft mogelijk in de heidegebieden en open dennenbossen. Aangezien het een typische soort is van tuinen op zandgronden, zijn de tuinen van Vlodrop-Station en de Meru Stichting waarschijnlijk ook geschikt leefgebied. In Herkenbosch is dan nog *Leiobunum* sp. A gevonden (WILLIAMS, 2012); dit is een invasieve exoot die nog niet geïdentificeerd kon worden en die inmiddels van een viertal Limburgse plaatsen gemeld is.

Ons aanvankelijke vooroordeel dat de Meinweg 'gewoon weer een heideveld' is met een ruwweg voorspelbare, beperkte set van gewone soorten, hebben we drastisch moeten bijstellen. Het gebied blijkt een ware hotspot voor hooiwagens, met een groot aandeel kwetsbare, kritische soorten! Een zorgvuldige bescherming van park en omstreken – en met name de vochtige bossen en beekdalen – is daarom van groot belang.

DANKWOORD

Jan Hermans danken wij hartelijk als gids en gastheer tijdens enkele excursies. Ping-ping Chen, John Hannen, Theodoor Heijerman, Heike Kappes, Nico Nieser, Peter Wijnhoven, Ruud van der Weele, Aidan Williams en Jack Windig leverden hooiwagens en waarnemingen aan.

Summary

MEINWEG NATIONAL PARK: A HOTSPOT FOR HARVESTMEN

Surveys of harvestmen in the Meinweg National Park in the Dutch province of Limburg in 2011 and 2012 yielded an impressive list of 21 species. These include several uncommon or rare species for the Netherlands, like *Paranemastoma quadripunctatum*, *Trogulus closanicus*, *Anelasma cephalus cambridgei* and *Homalenotus quadripunctatus*. We also found

Platybunus pinetorum, which has recently started to invade the Netherlands. Two additional species are expected to be present the park, and an unidentified invasive *Leiobunum* sp. A has been found close to the area.

Literatuur

● BUCK, T. & C. KOMPOSCH 2004. Checkliste der Weberknechte Mittel- und Nordeuropas. Checkliste of the harvestmen of Central and Northern Europe. (Arachnida: Opiliones). Versie 27 december 2004. –

www.arages.de/files/checklist2004_opiliones.pdf.

● NOORDIJK, J., P.J. VAN HELSDINGEN, S. IJLAND, P. TUTELAERS, L. TUTELAERS & J. CUPPEN, 2011. Spinnen (Araneae) en hooiwagens (Opiliones) van Boswachterij Staphorst. Nieuwsbrief SPINED 30: 14-20.

● WIJNHOVEN, H., 2009. De Nederlandse hooiwagens (Opiliones). Entomologische Tabellen 3: 1-118.

● WIJNHOVEN, H. & J. NOORDIJK, 2011. *Platybunus pinetorum*, een volgende hooiwagen die Nederland veroverd (Opiliones: Phalangiidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 36: 9-14.

● WILLIAMS, A.T., 2012. Reuzenhooiwagen nu ook in Limburg gevonden. Natuurhistorisch Maandblad 101 (7): 134-136.